

Ζητήματα δευτερογενούς ανάλυσης ποιοτικών δεδομένων: Δυνατότητες και περιορισμοί.

Εισήγηση στην Ημερίδα :

*Σχεδιάζοντας μια Εθνική Ερευνητική Υποδομή για τις Κοινωνικές και
Ανθρωπιστικές Επιστήμες*

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος 23 Μαρτίου 2010.

Γιώργος Τσιώλης

Αναπληρωτής Καθηγητής

Τμήμα Κοινωνιολογίας - Πανεπιστήμιο Κρήτης

Εννοιολογική αποσαφήνιση

- **Δευτερογενής ανάλυση** στην κοινωνική έρευνα ονομάζεται εκείνη η ερευνητική στρατηγική που επιδιώκει να μελετήσει κοινωνικά φαινόμενα χρησιμοποιώντας δεδομένα που έχουν παραχθεί στο πλαίσιο προγενέστερων ερευνητικών εγχειρημάτων.
- Η **δευτερογενής ανάλυση** δεν ταυτίζεται με τη **μετα-ανάλυση**. Στη **μετα-ανάλυση** μονάδες ανάλυσης που καλείται ο ερευνητής να επεξεργαστεί αποτελούν οι *αναλύσεις* και τα *ευρήματα* άλλων (προγενέστερων) ερευνών. Αντιθέτως, στη **δευτερογενή ανάλυση** ο ερευνητής επεξεργάζεται εκ νέου τα ερευνητικά δεδομένα – και όχι τα ευρήματα – των πρωτογενών ερευνών.

- Η διάθεση των δεδομένων για τη δευτερογενή ανάλυσή τους μπορεί να γίνεται με **τυπικό** ή **άτυπο** τρόπο.
- Στην πρώτη περίπτωση η συγκέντρωση, η διαχείριση και η διάθεση των δεδομένων οργανώνεται από εξειδικευμένους οργανισμούς (Αρχεία ή Ερευνητικές Υποδομές), που είναι επιφορτισμένοι με μια τέτοια λειτουργία και ακολουθούν συγκεκριμένες, θεσμοποιημένες και τυπικές διαδικασίες. Χρήστες των δεδομένων μπορούν να είναι ανεξάρτητοι ερευνητές.
- Στη δεύτερη περίπτωση, τα δεδομένα διατίθενται άμεσα από τους ερευνητές που έχουν πραγματοποιήσει την πρωτογενή έρευνα σε άλλους ερευνητές ή δίκτυο ερευνητών.

- Ενώ στην ποσοτική έρευνα η επαναχρησιμοποίηση δεδομένων είναι μια καθιερωμένη και συνήθης πρακτική, στην ποιοτική έρευνα η δυνατότητα αυτή αντιμετωπίζεται με **σκεπτικισμό**.
- Τέθηκε προς συζήτηση και σε εφαρμογή πολύ όψιμα, μολονότι η δυνατότητα δευτερογενούς ανάλυσης και των ποιοτικών δεδομένων είχε επισημανθεί από τον Barney Glaser ήδη το 1962.
- Στη Μεγάλη Βρετανία, η πρώτη ερευνητική υποδοχή (**Qualidata** : Qualitative Data Archival Resource Centre) σε εθνικό επίπεδο που συλλέγει, διαχειρίζεται και διαθέτει *ποιοτικά δεδομένα* δημιουργήθηκε μόλις το 1994. Στεγάζεται στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου του Essex.

- Κατά την τελευταία δεκαετία έχει ενταθεί το ενδιαφέρον για τη δευτερογενή ανάλυση ποιοτικών δεδομένων. Λόγοι:
- Η ανάπτυξη των **τεχνικών δυνατοτήτων** καταγραφής, αποθήκευσης και διάθεσης των ποιοτικών δεδομένων (π.χ. οι δυνατότητες ψηφιοποίησης), καθώς και λογισμικών συστημάτων διαχείρισης και επεξεργασίας μεγάλου όγκου ποιοτικών δεδομένων (π.χ. τα λογισμικά προγράμματα διαχείρισης και ανάλυσης ποιοτικών δεδομένων - CAQDAS) κατέστησαν δυνατή τη δημιουργία βάσεων ποιοτικών δεδομένων.

- Από τα μέσα της δεκαετίας του '90 κοινωνιολογικές ενώσεις, όπως η Αμερικανική, και χρηματοδοτικοί οργανισμοί προτρέπουν τους ερευνητές και τα ερευνητικά κέντρα να πραγματοποιούν έρευνες με τέτοιο τρόπο ώστε τα δεδομένα τους (ποσοτικά και ποιοτικά) να μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν. (Μεγαλύτερη διαφάνεια και έλεγχος στα ευρήματα των ερευνών – μεγιστοποίηση επιστημονικών οφελών από τα παραχθέντα δεδομένα – εγκατάλειψη της αντίληψης ότι τα δεδομένα είναι «μιας χρήσης» - πολλαπλή αξιοποίησή τους από διαφορετικούς ερευνητές και για την απάντηση περισσότερων ερευνητικών ερωτημάτων).
- Από το 1996 στη Βρετανία το Economic and Social Research Council, ESRC ζητά από όσους χρηματοδοτεί για να διεξάγουν έρευνα να προσφέρουν τα ερευνητικά δεδομένα στο Αρχείο QUALIDATA για ενδεχόμενη επαναχρησιμοποίησή τους από άλλους ερευνητές.

Ενστάσεις & επιφυλάξεις για τη δευτερογενή ανάλυση ποιοτικών δεδομένων

- Υπάρχουν ερευνητές που υποστηρίζουν πως η δευτερογενής ανάλυση δεν είναι συμβατή με την ποιοτική προσέγγιση. Οι ενστάσεις που διατυπώνουν αφορούν επιστημολογικά ζητήματα αλλά και ζητήματα που άπτονται της ερευνητικής ηθικής και δεοντολογίας.
- **1^η ένσταση:** Εφόσον τα ποιοτικά δεδομένα παράγονται σε άρρηκτη σχέση με συγκεκριμένα ερωτήματα, τα οποία έχουν προκύψει από τη γνώση του πλαισίου που αποκτά ο ερευνητής κατά την επιτόπια έρευνα καθώς και την προϊούσα διαδικασία της ανάλυσης των παραγόμενων δεδομένων, δεν είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν για ερευνητικούς σκοπούς και ερωτήματα διαφορετικά από αυτά για τα οποία έχουν συλλεχθεί.

Απαντήσεις:

- Η δευτερογενής ανάλυση ποιοτικών δεδομένων είναι δυνατή για ερευνητικά ερωτήματα που δεν είναι μεν ταυτόσημα με αυτά της πρωτογενούς ανάλυσης, προκύπτουν όμως από αυτήν.
- Το υλικό της προηγούμενης έρευνας, που αναλύεται δευτερογενώς, αποτελεί μόνο ένα μέρος του συνόλου των δεδομένων και θα πρέπει να εμπλουτιστεί με νέο υλικό που θα παραχθεί πρωτογενώς.
- Τα ποιοτικά δεδομένα, δεν θα πρέπει να εκλαμβάνονται με έναν στατικό τρόπο ως «σταθερές και μονοσήμαντες οντότητες». Αποτελούν κατασκευές στο πλαίσιο μιας κοινωνικά προσδιορισμένης διαδικασίας και έχουν ενδεχομενικό χαρακτήρα. Συνεπώς, επιδέχονται πολλαπλές «αναγνώσεις» και μπορούν να ταξινομηθούν, να κωδικοποιηθούν και να ερμηνευθούν εκ νέου.

2^η ένσταση: Στο βαθμό που στην ποιοτική έρευνα είναι απαραίτητη η ουσιαστική εμπλοκή του ερευνητή στο πεδίο και η «από πρώτο χέρι γνώση» του πλαισίου παραγωγής των δεδομένων, είναι αδύνατη η ανάλυση των δεδομένων αυτών από κάποιον άλλο που «δεν ήταν εκεί».

Απαντήσεις:

- Αυτό που θεωρείται «γνώση από πρώτο χέρι του πλαισίου της ερευνητικής διαδικασίας», ανασχηματίζεται διαρκώς στο πέρασμα του χρόνου, στο βαθμό που οι παλαιότερες εμπειρίες αποκτούν νέα σημασία υπό το φως νέων εμπειριών και γνώσεων.
- Η πρόταση για την επαναχρησιμοποίηση ποιοτικών δεδομένων και τη δευτερογενή τους ανάλυση αναγνωρίζει την ανάγκη για την όσο το δυνατόν καλύτερη τεκμηρίωση της έρευνας και επεξεργάζεται διαδικασίες παραγωγής τέτοιου είδους μετα-δεδομένων.
- Συνεργασία του ερευνητή που επιχειρεί τη δευτερογενή ανάλυση με εκείνον που πραγματοποίησε πρωτογενώς την έρευνα.

3^η ένσταση: Η επαναχρησιμοποίηση ποιοτικών δεδομένων ενέχει κινδύνους παραβίασης των αρχών της ενήμερης συγκατάθεσης και της εμπιστευτικότητας.

- ✓ Αρχή της **ενήμερης συγκατάθεσης:** εθελοντική συμμετοχή των υποκειμένων στην έρευνα – πλήρης ενημέρωση για τους σκοπούς της έρευνας, τους τρόπους δημοσιοποίησής της, αλλά και τους ενδεχόμενους κινδύνους που μπορεί να κρύβει η συμμετοχή του σε αυτή.
- ✓ Η αρχή της **εμπιστευτικότητας:** δέσμευση του ερευνητή στα υποκείμενα της έρευνας, ότι θα διαφυλαχθούν τα προσωπικά τους στοιχεία και δεν θα είναι διαθέσιμα σε κανέναν άλλον εκτός από όσους έχουν συμφωνήσει τα ίδια.

Απαντήσεις:

- Η συζήτηση περί ηθικής και δεοντολογίας είναι μια ανοικτή συζήτηση που καλείται κάθε φορά να τοποθετηθεί απέναντι σε νέα αιτήματα.
- Σχετικοποίηση της δυνατότητα πλήρους και τυπικής εφαρμογής των αρχών όχι μόνο στη δευτερογενή, αλλά και στην πρωτογενή ποιοτική έρευνα.
- Πρακτικοί τρόποι, όπως επεξεργασμένες τεχνικές ανωνυμοποίησης, ειδικοί περιορισμοί και έλεγχοι ως προς την πρόσβαση σε πρωτογενή ποιοτικά δεδομένα, πρόβλεψη να περιλαμβάνεται στη διαπραγμάτευση της ενήμερης συγκατάθεσης η υπό όρους επαναχρησιμοποίηση των δεδομένων.

Δυνατότητες που παρέχει η δευτερογενής ανάλυση ποιοτικών δεδομένων

1. Η ανάλυση δεδομένων προηγούμενων ερευνών → οδηγός για τον σχεδιασμό νέων πρωτογενών ερευνών.
2. Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων υπό το πρίσμα νέων ερωτημάτων ή νέων θεωρητικών προσεγγίσεων.
3. Συγκριτική μελέτη δεδομένων που έχουν παραχθεί σε διαφορετικούς χρόνους ή σε διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια.
4. Προαγωγή επιστημονικού διαλόγου - αφού τα δεδομένα που αξιοποιούνται δευτερογενώς μπορούν να αποτελέσουν μια κοινή βάση για αναλυτικούς πειραματισμούς υπό το πρίσμα διαφορετικών θεωρητικών οπτικών και με τη χρήση διαφορετικών μεθόδων ανάλυσης.
5. Δυνατότητα περαιτέρω διερεύνησης σε ερευνητικά πεδία στα οποία η πρόσβαση είναι ένα πολύ δύσκολο εγχείρημα.

6. Διάσωση τεκμηρίων που στο πέρασμα του χρόνου αποκτούν ιστορική σημασία.
7. Η διάθεση των δεδομένων μιας έρευνας για δευτερογενή ανάλυση και η καλή τεκμηρίωση της ερευνητικής διαδικασίας, που αυτή προϋποθέτει, μπορεί να εκληφθεί ως σημαντικός δείκτης της ποιότητας της έρευνας, αφού διασφαλίζει τη διαφάνεια της αναλυτικής διαδρομής καθώς και τη δυνατότητα διυποκειμενικού ελέγχου.
8. Σημαντικές δυνατότητες στην εκπαίδευση νέων ερευνητών.